

Osmanlı erkeğine has bir serüven yeri

İstanbul'un deniz hamamları

Haydarpaşa Çayırı'nın dibindeki deniz hamamına, Yeldeğirmeni'nin Musevileri ve Beyoğlu'nun menekşe kokan Rum fahişeleri gelirdi.

mal Paşa'nın "İstanbul Muhafızı" olduğu Babıali baskınından sonra, altın devirlerini yaşayan deniz hamamlarına rağbet o kadar artmış ki, eski İstanbullu Halûk Şahsuvaroğlu'na göre, 1867 yılında İstanbul kıyılarında altmış iki deniz hamamı kurulmuştu. Reşat Ekrem Koçu, "İstanbul Ansiklopedisi"nde, ilk deniz hamamı Çardak İskeleyi'nin, 1826-1850 yıllarında kurulduğunu söylüyor; Yeşilköy'den Kumkapı'ya, Salıpazarı'ndan Tarabya'ya, Çatladıkapı'dan Beykoz'a kadar denizi ertemeyen İstanbul kıyıları yaz mevsiminde kaplayan deniz hamamları, 19. yüzyılın sonunda, giderek canlanan so-

kak hayatının tatlı ve yeni bir uzantısı idi.

Kadınlar çiçekli basmadan yapılmış, boğazlarına kadar kapalı, kolları, dirseği ve dizaltıları ve ayakbileklerini dahi örten "Denizlik" adını verdikleri deniz kıyafetleri içinde, yine de memnun ve neşeli dedikodular yapar, fal bakar, Halley kuyruklu yıldızı hakkında çarpıcı fikirler öne sürerlerdi. Osmanlı'nın marjinaleri sayılan şehzadeler, tulumbacılar ve azınlıklar, denizden daha rahat yararlanma yolları ararken, Osmanlı insanı kahve ve ev alışkanlıklarını deniz hamamlarına taşımışlardı. Dönemin roportajcısı Sermet Muhtar Alus, Cadedebostan Deniz Hamamı'nı şöyle anlatıyor:

"Cadedebostan deniz hamamlarının erkekler kısmı, vapur iskelesinin solunda, hatunlara ayırt edilene de pek uzaktaydı. Burasını İçerenköylülere, tütün-mütün kaçakçılığı ile geçinen bir sayılı 'fırtına' tutardı. Orası kabadayı yatağı gibi bir yerdi. Hamamdan ziyade kahve; şark şurk tavlılar atılır, çat çat dominolar kondurulur, belki de zarla barbut bile oynanırdı.

Çok çocuklu kadınlar denilen, 12 evlat sahibi olan, büyü bozmak, şirinlik muskası vermek hususlarında da yekta olan Zilha Hanım da kadınlar hamamının kılavuzu. Buyurlardan her kişiyi ayrı ayrı karşılar, koltuklarına girer, ağızlarından girip burunlarından çıkar, kârını kispini toparlardı."

Deniz hamamlarının hızlı kadınları

Haydarpaşa Çayırı'na yakın olarak kurulan Haydarpaşa Deniz Hamamı'na, Yeldeğirmeni'nin Musevileri ve Beyoğlu'nun menekşe kokan Rum fahişeleri gelirdi,

ama Rum fahişelerin sık çantalarında, kadınların deniz hamamlarında, bir göz deliği kadar küçük delikler açan müzrik erkeklerin röntgenlerinden korunabilmek için küçük kâğıt topakları, mantarlar yoktu Osmanlı kadınları gibi... Nitekim deniz hamamlarından çıktıkça, her nasılsa "minyatür birer ortaçağ kalesi" görünümündeki bu dört tarafı çevrili yerlerde, işaretleşip yeni bir duygu serüvenine başlayanlar, dahası, deniz hamamlarının "okyanusa açılan" ön tarafındaki tahatları kırıp, parçalayıp, inzibatları olağanüstü hal ilan etmeye ve dürbün karaborsasına yol açanlar azınlık kadınlarıydı.

Bu 'özgürlük savaşları' verilirken, Cumhuriyet'in serüveni ve muzip yazarı Refik Halit bile, "Denize ilaç yutar gibi girdik" demekten çekinmiyordu; diğer taraftan Ziya Osman Saba, deniz kültürümüzün hangi karanlık dönemlerden geçtiğini ve "doğaya karşı kendimizi kapama gücünün" ne denli trajik boyutlara vardığını şöyle anlatıyordu:

"Gene o zamanların Ayastefonos'undan sonra, bir Kâğıthane sefasına çıkılır gibi uzun uzadıya arabayla varılan Florya, geniş kumsalıyla -plaj kelimesini bilmezdik henüz- elbette ki vardı ama oraya, ilk görüşümde, çocuk gözlerime bir çöl tesiri bırakmış kızgın

Münif Fehim'in "Deniz Hamamı" tablosu.

kumlara uzanarak güneşte yanmaya değil, bilakis tren yolunun beri tarafındaki yüksek ağaçların gölgesinde oturup serinlemeye 'kuş dinlemeye' gidilir, adı da o kuşun adıyla 'Fülurya' telaffuz edilirdi. O zamanların Arap harfleriyle Fülurya'sınberisinde uzanan bugünün Latin harfleriyle Florya'sı ise, 'başınıza güneş geçer' tehdidiyle gitmemiz, ilerlememiz menedilen, merak ve cesaret edip birkaç adım atacak olsak süslü iskarpinlerimizin içine kabahatimizi ne de çabuk meydana çıkaracak, bizi hemen ele verecek müzevir kum tanelerinin doluverdiği, zaten bir iki adımdan sonra ilerleyemez olduğumuz, gözlerimiz kamaşmış, tabanlarımız kızmış, kendimizi hemen çayırın "sabil-i selamet"-ine attığımız yasak, yalnızca yasak mı, ya sak olduğu kadar da korkunç bir bölgedi..."

Denize ilişkin bu marazi düşünceler, deniz hamamlarıyla ilgili yazımın başındaki çocuksu yorumların yadigarına neden olacak kadar tuhaf gelebilir size. Ama öncelikle ahlaki ve zihni reflekslerimiz, daha sonra da günümüzde sıradan bir olay haline gelen deniz kirlenmesi, toprakla doldurulması, asfaltlanması ve plajların tamamen kapatılması düşünülürse, deniz hamamlarının İstanbul'un renkli, eğlenceli, tatlı bir dönemini oluşturduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Olanlara bakıp, İstanbul'un "sayfiye şehri" olduğu bir dönemi, deniz hamamlarıyla birlikte anlamamak mümkün mü... □

Cezmi Ersöz

Geçen yüzyılda tam anlamıyla bir sayfiye şehri olan İstanbul kıyıları'nın hemen her köşesinde deniz hamamları vardı.

Deniz kültürümüzün "masum" bir dönemini kapsayan deniz hamamları, Osmanlı insanının denize karşı duyduğu direnç, savunma ve düşmanlık gibi -şimdilerde biraz bize tuhaf gözükene- geleneksel alışkanlıklarının doğal sonucu olan duygularla biçimlenmişti. Yine de kıyıya iskele ile bağlantılı olan ve kazıklar üzerine inşa edilmiş, dört tarafı korunaklı bir biçimde kapatılmış, adeta kapalı bir odayı anımsatan deniz hamamlarında, bozkır ahlakına karşı, doğaya ve özgürlüğe dönük yeni bir dönem başlamıştı.

Evlıya ve cami ziyaretlerinden sıkılan kadınlar ve mahalle kahvesinde ruhu daralan erkekler, artık hafta sonlarını deniz hamamlarında geçirmeye geliyorlardı.

Ama hiçbir zaman bir araya gelemeyen bu iki cins, birbirlerini görmeyecekleri, dahası, seslerini duyamayacakları kadar uzaklıkta kurulan deniz hamamlarında, bıçak sırtı üzerinde duran ahlaki dengeleri pek sarsmadan yakınıp durdular.

Kamusal ahlakın dışına çıkmaktansa, cinsel fantazyalarında melankolik serüvenler yaşamayı tercih eden erkekler; kadınların deniz hamamlarını korumaya alan inzibat kuvvetlerini pek güç duruma düşürmemişler, belden dizkapağı altına kadar uzanan iç çamaşırları ve belden aşağı pestemallarıyla kendi yarattıkları 'ahlak' denen 'felaketten' bir mucize bekleyip durmuşlardır. Bütün bu soluk görünlümlere rağmen, Ce-

İmparatorluk İstanbul'unda Osmanlı erkeklerine el altından satılan kartpostallarda, "Bir deniz hamamı macerası"...

(GÖKHAN AKÇURA ARŞİVİ)

